

**Από τη ζωή των Ελλήνων
στη Μαύρη Θάλασσα**

© Πανεπιστήμιο Κρήτης
Παιδαγωγικό Τμήμα Δ.Ε.
Εργαστήριο Διαπολιτισμικών
και Μεταναστευτικών Μελετών
(Ε.ΔΙΑ.Μ.ΜΕ.)
Πανεπιστημιούπολη Ρεθύμνου
741 00 Ρέθυμνο
Τηλέφωνο: 28310 77635 - 77605
Fax: 28310 - 77636
e-mail: ediamme@edc.uoc.gr
www.uoc.gr/diaspora
www.ediamme.edc.uoc.gr

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΕΘΝΙΚΗΣ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ
ΕΙΔΙΚΗ ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ ΕΠΕΑΕΚ
ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΕΝΩΣΗ
ΣΥΓΧΡΗΜΑΤΟΔΟΤΗΣΗ
ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ
ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΤΑΜΕΙΟ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ

ΠΑΙΔΕΙΑ ΜΠΡΟΣΤΑ
2^ο Επιχειρησιακό Πρόγραμμα
Εκπαίδευσης και Αρχικής
Επαγγελματικής Κατάρτισης

Από τη ζωή των Ελλήνων στη Μαύρη Θάλασσα

Ε.ΔΙΑ.Μ.ΜΕ., Ρέθυμνο 2004

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΕΘΝΙΚΗΣ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΚΡΗΤΗΣ
ΣΧΟΛΗ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ ΑΓΩΓΗΣ- ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΟ ΤΜΗΜΑ Δ.Ε.
ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ ΔΙΑΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΩΝ
ΚΑΙ ΜΕΤΑΝΑΣΤΕΥΤΙΚΩΝ ΜΕΛΕΤΩΝ (Ε.ΔΙΑ.Μ.ΜΕ.)

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΠΑΙΔΕΙΑ ΟΜΟΓΕΝΩΝ

Το Πρόγραμμα «Παιδεία Ομογενών» χρηματοδοτήθηκε από την Ευρωπαϊκή Ένωση και το Υπουργείο Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων στα πλαίσια του Μέτρου 1.1. του ΕΠΕΑΕΚ II και υλοποιήθηκε από το «Εργαστήριο Διαπολιτισμικών και Μεταναστευτικών Μελετών» του Πανεπιστημίου Κρήτης.

Για την παραγωγή του διδακτικού υλικού που περιέχεται στο παρόν τεύχος εργάστηκαν τα παρακάτω πρόσωπα:

ΣΥΛΛΟΓΗ ΥΛΙΚΟΥ

Σοφία Σιαμανίδη, Άννα Χατζηπαναγιωτίδη, Μαρίνα Χιωτίδη

ΣΥΓΓΡΑΦΗ

Μαριάνθη Μακρή-Τσιλιπάκου, Άννα Χατζηπαναγιωτίδη

ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ ΕΚΔΟΣΗΣ

Μιχάλης Δαμανάκης

ΗΛΕΚΤΡΟΝΙΚΗ ΕΠΕΞΕΡΓΑΣΙΑ ΚΕΙΜΕΝΟΥ

Χρυσούλα Κελαϊδή

ΚΑΛΛΙΤΕΧΝΙΚΗ ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ, ΗΛΕΚΤΡΟΝΙΚΗ ΣΕΛΙΔΟΠΟΙΗΣΗ

Νεκτάριος Δρουδάκης

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΟΣ ΥΠΕΥΘΥΝΟΣ

Μιχάλης Δαμανάκης

Περιεχόμενα

8

Πρόλογος

10

Εισαγωγή

13

Οι αποικίες...

16

Βυζαντινή περίοδος

19

Οθωμανική περίοδος

25

Οι Έλληνες της Κριμαίας
και η “έξοδος” τους

33

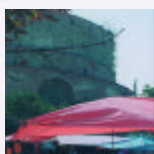
Νέες μετοικήσεις

41

20^{ος} αιώνας

53

Το ρεύμα προς την Ελλάδα

● Διασπορά των Ελλήνων ανά γεωγραφικό χώρο

● Πόλεις στη Μαύρη Θάλασσα με σημαντικό αριθμό Ελλήνων

Πρόλογος

Ο ελληνικός λαός σε καμιά φάση της ιστορίας του δεν έζησε σ' έναν και μόνο γεωγραφικό χώρο. Πάντα ήταν διασκορπισμένος σε περισσότερους γεωγραφικούς χώρους: αρχικά στη Μεσόγειο και τη Μαύρη Θάλασσα και αργότερα στις πέντε ηπείρους. Μ' αυτή την έννοια ο ελληνισμός, ως πολιτισμική και ιδεολογική έννοια, δεν εξαντλούνταν ποτέ στον ελλαδικό ελληνισμό, αλλά ήταν κάτι περισσότερο.

Με βάση την ιστορική εξέλιξη των απανταχού Ελλήνων, οι ιστορικοί τείνουν να διαφοροποιούν τον ελληνισμό σε «ελλαδικό ελληνισμό», και «ελληνισμό της διασποράς», όπου ο τελευταίος διακρίνεται στη συνέχεια σε «ιστορικό ελληνισμό της διασποράς» και σε «μεταναστευτικό ελληνισμό της διασποράς» ή αλλιώς «απόδημο ελληνισμό».

Στο πλαίσιο του προγράμματος Παιδεία Ομογενών, αντικείμενο του οποίου είναι η ελληνόγλωσση εκπαίδευση στη διασπορά, ακολουθήσαμε τη διαφοροποίηση «ιστορικός ελληνισμός της διασποράς» και «απόδημος ελληνισμός» και επιδιώξαμε να εξετάσουμε τη σχέση του με τον ελλαδικό ελληνισμό, δηλαδή με το εθνικό κέντρο. Για το σκοπό αυτό οργανώσαμε μάλιστα ένα διεθνές συνέδριο από 4 έως 6 Ιουλίου 2003 στο Πανεπιστήμιο Κρήτης, με θέμα: Ιστορία της Νεοελληνικής Διασποράς: Έρευνα και διδασκαλία.

Ένα από τα συμπεράσματα αυτού του συνεδρίου είναι, ότι ο ελληνισμός της διασποράς διαθέτει τη δική του ιστορία, η οποία διασυνδέεται τόσο με την ιστορία της Ελλάδας, όσο και με τις ιστορίες των χωρών διαμονής. Η ιστορία της νεοελληνικής διασποράς δεν έχει ακόμα επαρκώς διερευνηθεί και δεν διαθέτουμε έγκυρες ιστοριογραφικές μελέτες για όλες τις ελληνικές διασπορές. Αυτό το ιστοριογραφικό «έλλειμμα» μας δημιούργησε σοβαρές δυσκολίες, όταν αποφασίσαμε και επιχειρήσαμε να συμπεριλάβουμε στο εκπαιδευτικό υλικό, που αφορά στην ελληνική ιστορία και στον ελληνικό πολιτισμό, και την ιστορία των Ελλήνων της διασποράς. Γι' αυτό αποφύγαμε να προχωρήσουμε στη συγγραφή ιστορικών εγχειριδίων και προτιμήσαμε τη συγγραφή ενός ή δύο «Λευκωμάτων» ανά χώρα διαμονής, τα οποία καλύπτουν παραδειγματικά τους ακόλουθους τομείς της παροικιακής ζωής και ιστορίας: μετοίκηση και εγκατάσταση των Ελλήνων σε κάθε χώρα, οικογενειακή ζωή και κατοικία, εκκλησία, εκπαίδευση, κοινότητες, αγορά-εργασία, παροικιακές οργανώσεις, ενημέρωση - επικοινωνία, γράμματα και τέχνες, πολιτική ζωή.

Τα περιεχόμενα των «Λευκωμάτων», όπως τα ονομάσαμε συμβατικά, είναι ενδεικτικά-παραδειγματικά και δεν εγείρουν το αξίωμα να λειτουργήσουν ως συστηματικά ιστορικά εγχειρίδια.

Βασική επιδίωξη των κατά χώρα «Λευκωμάτων» είναι να προσφέρουν στους μαθητές των τελευταίων τάξεων του Δημοτικού και των τάξεων του Γυμνασίου κάποια ιστορικά αλλά και συγχρονικά στοιχεία από τη ζωή των παροικιών και να τους βοηθήσουν να γνωρίσουν στοιχειωδώς την ιστορία της παροικίας τους, τη θέση και το ρόλο της στην κοινωνία της χώρας διαμονής, καθώς και τη σχέση της με άλλες ελληνικές παροικίες και με την Ελλάδα.

Η σχέση του υλικού κορμού - δηλαδή εκείνου του ιστορικοπολιτισμικού εκπαιδευτικού υλικού που είναι κοινό για όλους τους ομογενείς μαθητές σ' όλες τις χώρες και που αναφέρεται κυρίως στην ελληνική (ελλαδική) ιστορία, ανοίγοντας ωστόσο «παράθυρα» προς τις ιστορίες της διασποράς καθώς και προς τις ιστορίες άλλων λαών - και του περιεχομένου των «Λευκωμάτων» είναι αλληλοσυμπληρωματική.

Η ιστορία του ελλαδικού κέντρου, από τη μια, και η ιστορία της διασποράς, από την άλλη, δημιουργούν μια εν δυνάμει συμβολική σύνθεση που φαίνεται να ανταποκρίνεται στη διπολιτισμική ταυτότητα των ομογενών μαθητών της διασποράς.

Κατά πόσο αυτή η εν δυνάμει σύνθεση μετατρέπεται στην εκπαιδευτική πράξη και στον εσωτερικό κόσμο των μαθητών σε πραγματική σύνθεση, δεν εξαρτάται μόνο από το εκπαιδευτικό υλικό, αλλά και από: τον τρόπο οργάνωσης και λειτουργίας της κάθε παροικίας και της ελληνόγλωσσης εκπαίδευσης, την εκπαιδευτική πολιτική της χώρας διαμονής, την εθνοκεντρική - ελλαδοκεντρική ή μη παρέμβαση του κέντρου (της Ελλάδας) στη διασπορά και προπάντων από τους δασκάλους.

Μιχάλης Δαμανάκης
Επιστημονικός Υπεύθυνος του
προγράμματος Παιδεία Ομογενών

Εισαγωγή

Η πρώτη επαφή των Ελλήνων με τις περιοχές της Μαύρης Θάλασσας, και του Εύξεινου Πόντου γενικότερα, συνδέεται με το μύθο και τους μυθικούς ήρωες Προμηθέα, Ιάσωνα, Ιφιγένεια, Φρίξο, Έλλη, Αήτη, με τους Αργοναύτες και το χρυσόμαλλο δέρας, καθώς και με μυθολογικούς τόπους όπως η Κολχίδα, η χώρα των Ταύρων και ο «Άξεινος Πόντος». Ο «Άξεινος Πόντος» που στη συνέχεια έγινε από τη μια Εύξεινος, για να εξευμενιστούν οι θαλάσσιες θεότητες και να περιορίσουν την αγριότητα και την ορμή τους, και από την άλλη Μαύρη Θάλασσα τόσο για το σκούρο χρώμα των νερών του όσο και για τις τρικυμίες του.

Τα αίτια της ίδρυσης των ελληνικών αποικιών ανάγονται στην αναζήτηση αλιευτικών και γεωργικών προϊόντων καθώς και κοιτασμάτων χαλκού, γαιάνθρακα, σιδήρου, μαγγανίου, ψευδαργύρου και χρυσού.

Περισσότερες από 75 ελληνικές αποικίες ιδρύθηκαν σε όλο τον Εύξεινο Πόντο, αποικίες οι οποίες συμμετείχαν ενεργά και ουσιαστικά στην οικονομική και πολιτιστική ζωή της ευρύτερης περιοχής, είχαν καλές σχέσεις με τους ιθαγενείς λαούς, αλλά και με τη μητρόπολη.

Σήμερα ζουν περί τις 500.000 Έλληνες στις διάφορες Δημοκρατίες της πρώην Σοβιετίας, οι οποίοι οικοδομούν σταδιακά μια νέα σχέση με το μητροπολιτικό κέντρο, την Ελλάδα.

Παρόλα τα προβλήματα και τις δύσκολες συνθήκες ζωής, οι Έλληνες της παρευξείνιας περιοχής, δημιούργησαν και μεγαλούργησαν ως εξέχουσες μορφές του νεοελληνικού διαφωτισμού (Ευγένιος Βούλγαρης, Νικηφόρος Θεοτόκης), στις εικαστικές τέχνες (Κουιντζής, Ποπόφ), στη μουσική (Δημητριάδης), στο θέατρο (Φωτιάδης, Αντωνιάδης, Κανονίδης), στην κινηματογραφική και θεατρική παραγωγή (Τριανταφίλλοφ, Μπουμπουρίδης), στις επιστήμες (Κεσσίδης, Καρχανίδης), ως εθνικοί ευεργέτες (Μαρασλής, Βαρβάκης, Καπλάνης, Μπεναρδάκης), στη λογοτεχνία (Κοστοπράβ), στην πολιτική (Μαρασλής, Αντρόποφ, Ποπόφ) καθώς και ως εκδότες εφημερίδων όπως «Κόσμος της Οδησσού», «Αλήθεια», «Κολεχτιβιστής» κ.α.

Μέσα στο φωτογραφικό υλικό αυτού του βιβλίου, οι μαθητές / τριες των σχολείων της παρευξείνιας ζώνης θα έχουν την ευκαιρία να αναγνωρίσουν πρόσωπα και καταστάσεις που προφορικά τους μεταδόθηκαν από τους παππούδες και τις γιαγιάδες τους, οι οποίοι από τη μια εντάχθηκαν στις κοινωνίες των χωρών που ζουν και από την άλλη διατήρησαν την ελληνικότητά τους.

Άννα Χατζηπαναγιωτίδη

Η Μαύρη Θάλασσα, αλλιώς Εύξεινος Πόντος, υπήρξε πράγματι φιλόξενη για τους Έλληνες από πολύ πολύ παλιά.

Δεν ξέρουμε πότε ακριβώς έφτασαν για πρώτη φορά οι Έλληνες εδώ, ίσως και από το 1000 π.Χ., αλλά στη μυθολογία των αρχαίων Ελλήνων, υπάρχουν πολλές ιστορίες για την περιοχή αυτή.

Ο Ιάσοντας και οι Αργοναύτες τη διέσχισαν πάνω στην Αργώ για να φτάσουν μέχρι τη μυθική Κολχίδα, όπου τους περίμενε το χρυσόμαλλο δέρας, δηλαδή τα πλούτη της δυτικής Γεωργίας.

Ο Οδυσσέας βρέθηκε στη γη των Κιμμερίων, οι οποίοι ζούσαν σε «αξημέρωτο σκοτάδι» στις στέπες της Νότιας Ρωσίας και από τις επιδρομές τους υπέφεραν οι πόλεις της Μικράς Ασίας, τον 8ο και 7ο αιώνα π.Χ.

Ο Ηρακλής υπέταξε τις Αμαζόνες που ζούσαν στα νότια παράλια της θάλασσας αυτής, καταλύοντας τη μητριαρχική κοινωνία τους. Επίσης ταξίδεψε και μέχρι τα όρη του Καυκάσου για να ελευθερώσει τον Προμηθέα, που ο Δίας τον είχε τιμωρήσει σε φριχτό μαρτύριο, επειδή είχε κατεβάσει τη φωτιά από τον Όλυμπο για να την παραδώσει στους ανθρώπους.

A black and white photograph of a stone wall in a rural landscape. The wall is made of large, irregular stones and runs across the middle ground. In the background, there are several trees, including a large, leafy tree on the left and several tall, thin evergreen trees on the right. The sky is bright and slightly overcast. The overall scene is a typical rural landscape.

1. Οι αποικίες...

2. Βυζαντινή περίοδος

Οι Έλληνες, λοιπόν, είχαν ενδιαφέρον για τις περιοχές της Μαύρης Θάλασσας, που είχαν πλούσια κοιτάσματα από χρυσό και άλλα μέταλλα και με τις οποίες, φαίνεται, ότι είχαν αναπτύξει εμπορικές σχέσεις.

Έτσι, τον 8ο π.Χ. αιώνα, η Μίλητος, τα Μέγαρα και άλλες ελληνικές πόλεις έφτιαξαν εκεί τις πρώτες αποικίες τους: τη Σινώπη, την Αμισό, την Τραπεζούντα, την Κερασούντα, κ.λπ. στα νότια παράλια, την Ίστρια, την Απολλωνία, την Οδησσό, κ.λπ. στα δυτικά, τις Θεοδοσία, Όλβια, Παντικάπαιον, Κερκίνη, Φαναγορεία, κ.λπ. στα βόρεια, και τις Φάση, Διοσκουριάδα και Πιτυούντα στα ανατολικά παράλια του Εύξεινου Πόντου.

Όλες μαζί οι πόλεις αυτές που χτίστηκαν ανάμεσα στον 8ο και τον 6ο π.Χ. αιώνα ξεπερνούσαν τις εβδομήντα πέντε (75).

Με τα χρόνια, οι πόλεις μεγάλωσαν και απέκτησαν δύναμη στη θάλασσα

και στο εμπόριο, αλλά και σπουδαίο πολιτισμό τον οποίο μετέδωσαν και στους γειτονικούς λαούς, με τους οποίους ζούσαν σε γενικές γραμμές αρμονικά ιδίως κατά την περίοδο του Μεγάλου Αλέξανδρου και των επιγόνων του.

Η ελληνική γλώσσα έγινε η γλώσσα όλων των λαών των νοτίων παραλίων αλλά και ολόκληρης της Μικράς Ασίας, όταν στη Σινώπη κυβερνούσε ο Πόντιος βασιλιάς Μιθριδάτης ο ΣΤ΄, ο Ευπάτορας ή Μέγας, κατά το τέλος του 2ου και τις αρχές του 1ου π.Χ. αιώνα.

Επίσης, οι ελληνικές πόλεις στα ανατολικά παράλια διατήρησαν την ανεξαρτησία τους, ακόμη κι όταν έγιναν μέρος της Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας.

Ο Χριστιανισμός έφθασε για πρώτη φορά εκεί, στα νότια παράλια, με τους Αποστόλους Πέτρο και Παύλο.

Επειδή τα ελληνικά ήταν η κοινή γλώσσα όλων των κοινοτήτων της

περιοχής, όχι μόνο εκείνη την εποχή αλλά και για πολύ καιρό ακόμη, χρησιμοποιήθηκαν για τη διάδοση της νέας θρησκείας. Έτσι οι λαοί συνδέθηκαν μεταξύ τους, με την ελληνική γλώσσα και με την ορθόδοξη πίστη.

Οικογενειακή φωτογραφία
αστών από τη Γεωργία

Βυζαντινή περίοδος

Αργότερα, στα βυζαντινά χρόνια, πολλές από τις πόλεις γύρω από τη Μαύρη Θάλασσα είχαν στενούς δεσμούς με την Κωνσταντινούπολη, την Τραπεζούντα και άλλες μικρασιατικές πόλεις, επειδή λόγω της γεωγραφικής θέσης τους έπαιζαν πολύ σπουδαίο ρόλο για τη φύλαξη της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας.

Η Χερσόνησος ή Ηράκλεια ήταν αποικία των Δωριέων. Ο βασιλιάς Μιθριδάτης την προσάρτησε στο βασίλειο του Πόντου και αργότερα την υπέταξαν οι Ρωμαίοι. Στους βυζαντινούς χρόνους, ο Ιουστινιανός επισκέυασε τα τείχη της. Στα 1363 την κατέστρεψαν οι Τάταροι.

Τμήμα της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας με εμπορικούς σταθμούς και πόλεις στα παράλια του Εύξεινου Πόντου

Πηγή: Άτλας Ελληνικής Διασποράς,
Εκδ. Αλέξανδρος, Αθήναι
Θεσσαλονίκη 2001, σ.348

ΣΚΥΘΑΙ

Ολβία

ΡΟΞΟΛΑΝΟΙ

Κερκινίτις
Καλός Λιμνή

Παντικάπαιον

Ευπατόριον
ΧΕΡΣΟΝΗΣΟΣ
Σύμβολα

Νυμφαίον

Φαναγορεία

Ψόα
Θεοδοσία
(Καφά)

Νεάπολις
(Συμφερόπολις)

ΕΥΞΕΙΝΟΣ ΠΟΝΤΟΣ

Πιτυούς

Διοσκουριάς
(Σοχούμ)

Αμαστρις

Κύτωρον
Ιωνόπολις

ΣΙΝΩΠΗ

Τίος

Σήσαμος

Λεοντόπολις

ΑΜΙΣΟΣ

ΛΕΙΑ

Ευχόιτα
(Σαμφράπολις)

Οινόη

Πολεμώνιον

Κοτύωρα

Ριζούς

Φάσις

λις

Κίερος-Προυσιάς

ΠΟΝΤΟΣ

Ανδράπα

Τρίπολις

ΤΡΑΠΕΖΟΥΣ

Αθήναι

Ανδριανούπολις

Ιβώρα

Αμάσεια

Κομανή

Αργυρούπολις

Κροατία
(Γκερεντέ)

Ζήλα

Ευδοκία (Τοκάτ)

Κολωνεία (Κοιλαχισάρ)

3. Οθωμανική περίοδος

Μετά την άλωση της Κωνσταντινούπολης, αλλά και της Αυτοκρατορίας της Τραπεζούντας από τους Οθωμανούς το 15ο μ.Χ. αιώνα, πολλές χιλιάδες Πόντιοι βρήκαν καταφύγιο στις πόλεις της Μαύρης Θάλασσας ή έφτιαξαν καινούριες, στη Ρωσία και τη Γεωργία, χώρες χριστιανικές, κυρίως στις περιοχές της Μεσημβρινής Ρωσίας, του Καυκάσου και του Αντικαυκάσου.

Ξέρουμε από ιστορικές πηγές, ότι ένας μεγάλος αριθμός Μικρασιατών έφτασε στη Γεωργία το 1490. Τότε δημιουργήθηκε εκεί και η Επισκοπή της Αχτάλας που είχε Έλληνες Επισκόπους για 400 χρόνια περίπου.

Στην ίδια περιοχή, περίπου τρεις αιώνες αργότερα, έφτασαν 800 οικογένειες μεταλλουργών από την Αργυρούπολη ύστερα από πρόσκληση του Ηρακλή του Β', βασιλιά της Γεωργίας.

Έτσι, με τα χρόνια, δημιουργήθηκαν ελληνικά χωριά όπως τα Μισχανέ, Αλαβερτί ή Μισανά, Τσινσγκαρό, Τετριτσακάρο, Σέκιτλι, Γκομαρέτη, Μανγκλίση, κ.λπ., οι κάτοικοι των οποίων βοήθησαν στην οικονομική ανάπτυξη της περιοχής με τις γνώσεις και την εργασία τους. Ασχολήθηκαν με τη μεταλλουργία, τη γεωργία, το εμπόριο κ.λπ. Άνοιξαν δρόμους στα βουνά και τα λαγκάδια και έφτιαξαν και σιδηρόδρομο.

Γέφυρα πάνω από τον ποταμό Ριόν στο Πότι από όπου περνάει η σιδηροδρομική γραμμή της Τιφλίδας

Μέχρι και τυπογραφείο ανέλαβε να λειτουργήσει στην Τιφλίδα ο Μιχαήλ Στεφάνου, Έλληνας της Βλαχίας, ώστε να τυπωθούν εκεί τα πρώτα εκκλησιαστικά βιβλία στη γεωργιανική γλώσσα, κατά την επιθυμία του βασιλιά Βαχτάγη του ΣΤ'.

Ότι οι Έλληνες ευημερούσαν, ιδίως στα μεγαλύτερα αστικά κέντρα, φαίνεται από το γεγονός ότι πολύ συχνά ενίσχυαν με εράνους τα μοναστήρια του Πόντου, της περιοχής από την οποία είχαν μεταναστεύσει, αλλά και την τοπική Εκκλησία χτίζοντας και επισκευάζοντας ναούς.

Στην πλειοψηφία τους, οι μετανάστες διατήρησαν την ελληνικότητα και τη γλώσσα τους εκτός από την απομο-

νωμένη περιοχή της Τσάλκας, όπου επικράτησε η τουρκική, χωρίς, βέβαια, να πάψει να υπάρχει ελληνική συνείδηση στους εκεί αποίκους.

Η εκκλησία του Αγίου Θεοδώρου Τήρωνος στο Τσιχιστζβάρι της Γεωργίας, μια από τις παλαιότερες της περιοχής. Ανακαινίστηκε το 1873 από τους Πόντιους που έφτασαν εδώ το 1861 από την Τραπεζούντα

Η πανέμορφη πόλη Σότσι, ένα από τα δημοφιλέστερα θέρετρα της Μαύρης θάλασσας

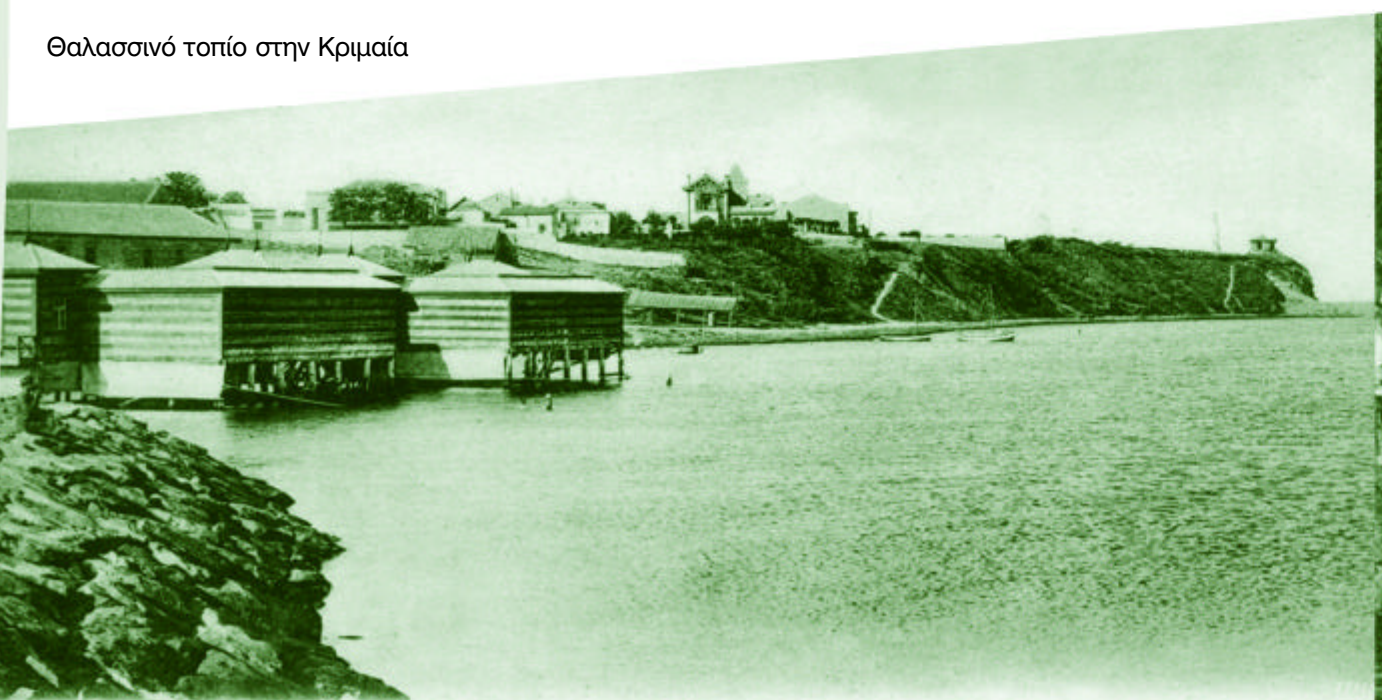
Ολη την περίοδο της οθωμανικής αυτοκρατορίας λοιπόν έρχονταν εδώ Έλληνες, όχι μόνον από τη Μικρά Ασία και τον Πόντο, αλλά και από την ηπειρωτική και νησιωτική Ελλάδα για να γλιτώσουν από τους Οθωμανούς ή/και για να βρουν καλύτερες συνθήκες ζωής, όπως για παράδειγμα στη Νότια Ρωσία και τις παραδουνάβιες περιοχές.

Πολύ σύντομα, δημιούργησαν αξιόλογες κοινότητες με οικονομική και πολιτιστική ευρωστία.

Θαλασσινό τοπίο στην Κριμαία

Το κύμα της μετανάστευσης ξαναφούντωσε το 18ο αιώνα, όταν οι Ρώσοι κατάφεραν να νικήσουν τους Οθωμανούς και να τους αποσπάσουν πολλά εδάφη και προνόμια με τη συνθήκη του Κιουτσούκ-Καϊναρτζή (1774).

Έτσι, πολλοί Έλληνες από την ηπειρωτική, νησιωτική και μικρασιατική Ελλάδα ανταποκρίθηκαν στην πρόσκληση της Τσαρίνας Αικατερίνης της Β' και μετανάστευσαν εκεί απολαμβάνοντας διάφορα προνόμια.

Την ίδια περίοδο, έγινε και η ομαδική μετεγκατάσταση των Ελλήνων της Κριμαίας στην Αζοφική όπως θα δούμε παρακάτω.

Οι Έλληνες αποίκισαν την Κριμαία ή Ταυρική, όπως την ονόμασαν, από τον 7ο και 6ο προχριστιανικό αιώνα, χτίζοντας το Παντικάπειο (σημερινό Κερτς), τη Θεοδοσία (σημερινή Φεοντόσιγια), τη Χερσώνα και άλλες πόλεις που γνώρισαν μεγάλη ναυτική, εμπορική και πολιτιστική άνθηση, παρά το γεγονός ότι κατά καιρούς

βρέθηκαν κάτω από το ζυγό των Ρωμαίων, των Τατάρων, των Γενουατών και Βενετών και των Τούρκων.

Η περιοχή αυτή συνέχισε να δέχεται αποίκους από την Ελλάδα και, κυρίως, από τον Πόντο σε όλες τις κρίσιμες στιγμές του Ελληνισμού.

Σπίτια στο νερό στην Ανάπα της Ν. Ρωσίας

4. Οι Έλληνες της Κριμαίας

και η “έξοδός” τους

Οι ελληνικές πόλεις της Χερσονήσου της Κριμαίας ήταν σπουδαία εμπορικά, οικονομικά και πνευματικά κέντρα. Από τις πόλεις αυτές περνούσε ο εμπορικός δρόμος για το Βορρά, αλλά και για την Ανατολή. Οι Έλληνες κάτοικοί τους, πολλοί από τους οποίους ασχολήθηκαν με τη θάλασσα, τις στόλισαν με ωραία κτίρια και επιβλητικούς ναούς. Κράτησαν ζωντανή τη γλώσσα και την πίστη τους

μεταδίδοντας τον πολιτισμό τους στους ντόπιους λαούς. Λόγω της στρατηγικής θέσης της περιοχής, αντιμετώπισαν πολλούς ξένους κατακτητές. Μερικοί αναγκάστηκαν να απαρνηθούν την ελληνική γλώσσα, αλλά όχι την ελληνική τους συνείδηση.

Με τα πανιά ανοιχτά
για ταξίδια μικρά
και μεγάλα

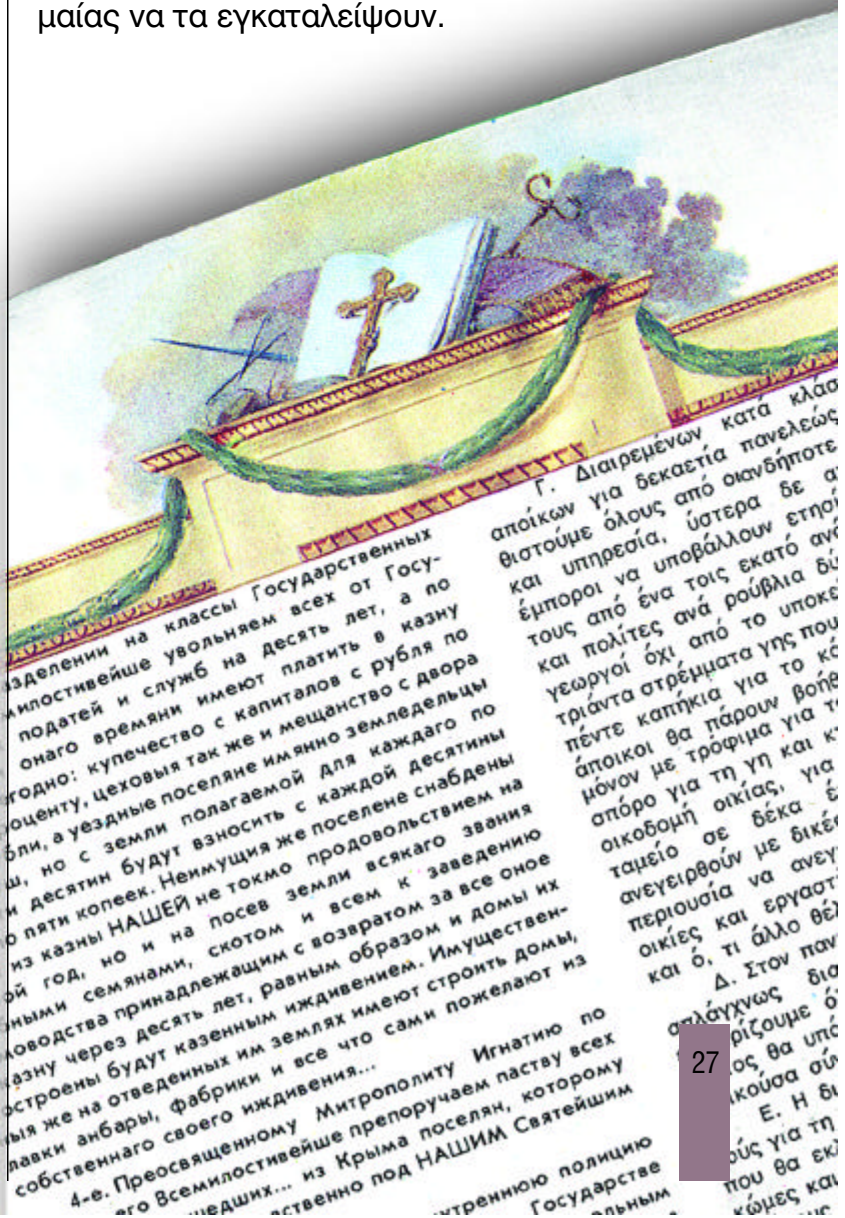
Στα νεότερα χρόνια, η Κριμαία υπήρξε το μήλο της έριδος ανάμεσα στη Ρωσία και την Οθωμανική Αυτοκρατορία. Η τελευταία αναγκάστηκε να παραχωρήσει πολιτική ανεξαρτησία στους κατοίκους της Χερσονήσου μετά το ρωσοτουρκικό πόλεμο (1768-1774), που υπήρξε νικηφόρος για τη Ρωσία.

Έτσι, όταν η αυτοκράτειρα Αικατερίνη Β', η οποία είχε αποσπάσει από τους Τούρκους το προνόμιο της προστασίας των ορθοδόξων, σχεδίασε την έξοδο των Ελλήνων από την Κριμαία, οι Έλληνες Χριστιανοί, οι οποίοι είχαν υποφέρει τα πάνδεινα από τους νεοφώτιστους Μουσουλμάνους Τατάρους, αποφάσισαν να μετοικήσουν ομαδικά στις νέες ρωσικές επαρχίες.

Για το λόγο αυτό, η Αικατερίνη εξέδωσε ένα διάταγμα με το οποίο εγγυούνταν την προνομιακή μεταχείριση των Ελλήνων αποίκων, οι οποίοι θα είχαν ίσα δικαιώματα με τους Ρώσους

πολίτες, αυτοδιάθεση και απαλλαγή από τους φόρους για 30 χρόνια και από τη στρατολογία για 100. Ακόμη έδωσε άδεια να χτίσουν εκκλησίες και σχολεία για να διδάσκονται τα Ελληνικά, που μερικοί είχαν εξαναγκαστεί από τους Τατάρους της Κριμαίας να τα εγκαταλείψουν.

Το αυτοκρατορικό διάταγμα της Αικατερίνης της Μεγάλης

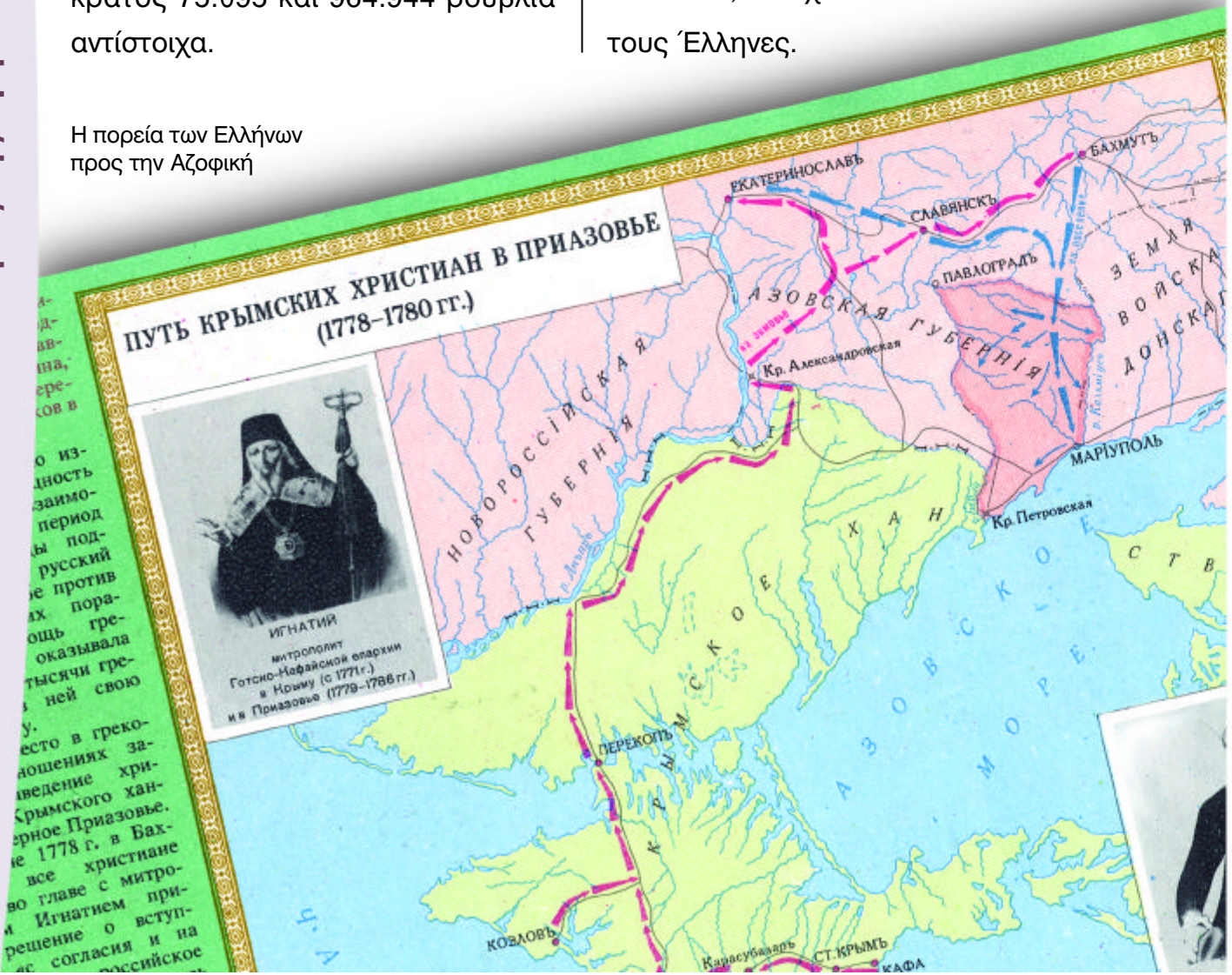
Οι Έλληνες της Κριμαίας και η “έξοδος” τους

Το Σεπτέμβριο του 1778, πάνω από 30.000 άτομα, από 8 πόλεις και 66 χωριά της Κριμαίας, ξεκίνησαν ένα μακρύ ταξίδι με πνευματικό και πολιτικό αρχηγό το Μητροπολίτη Ιγνάτιο και οδηγό το στρατάρχη Α. Β. Σουβόροβ. Σύμφωνα με ρωσικά έγγραφα, η έξοδος και εγκατάσταση των Ελλήνων κόστισε στο ρωσικό κράτος 75.095 και 964.944 ρούβλια αντίστοιχα.

Η αναχώρηση έγινε με πόνο ψυχής, αφού οι κάτοικοι άφηναν τον τόπο όπου είχαν ζήσει τόσες γενιές Ελλήνων, τα σπίτια και το βίος τους.

Η κοπιαστική πορεία μέσα από τις ακατοίκητες στέπες της σημερινής νότιας Ουκρανίας κατέληξε δίπλα στη θάλασσα, στοιχείο που πάντα έλκει τους Έλληνες.

Η πορεία των Ελλήνων προς την Αζοφική

Εκεί κοντά στις όχθες του ποταμού Κάλμιου, που εκβάλλει στην Αζοφική, έχτισαν μια νέα πόλη που την ονόμασαν Μαριούπολη, αφιερωμένη στην Παναγία που τους προστάτεψε στο δύσκολο ταξίδι. Γύρω της, δημιουργήθηκαν τα νέα ελληνικά χωριά: Σαρτανάς, Τσερμαλίκ, Στάρι Κριμ, Γιανισόλ, κ.τ.λ.

Η ελληνόφωνη πλειοψηφία μιλούσε, και μιλάει ακόμη και σήμερα ως ένα βαθμό, μια τοπική διάλεκτο που συγγενεύει με τα βόρεια ελληνικά ιδιώματα και την ποντιακή.

Οι άποικοι της περιοχής ασχολήθηκαν με τη γεωργία, κτηνοτροφία, αμπελουργία και αλιεία και γρήγορα πρόκοψαν και στη νέα τους πατρίδα.

Έφτιαξαν εκκλησίες, σχολεία και ωραία σπίτια, με δομικά στοιχεία και χρώματα ελληνικά, και κράτησαν ζωντανές τις παραδόσεις τους, όπως φαίνεται στα τοπικά πρωτοχρονιάτικα κάλαντα:

Καλημέρα, Άησ-Βασίλ.

Να φέρς γεία, ιβλουγιά,

μπιριτέτ, πράμα, λουγάρ,

καπίτια, φιμόρια, καλό καρδία.

Χάρτης της περιοχής της Μαριούπολης

Οι Έλληνες της Κριμαίας και η “έξοδος” τους

Τοπικό έμβλημα

Σπίτια στη Μαριούπολη

5. Νέες μετοικήσεις

Έναν αιώνα αργότερα, ένα πολύ μεγάλο μέρος του ελληνοποντιακού πληθυσμού των νότιων παραλίων του Εύξεινου, περίπου 350.000 άτομα, αναγκάστηκαν να εγκαταλείψουν τα σπίτια τους και να καταφύγουν στη χριστιανική Ρωσία, κατά τη διάρκεια των τριών ρωσοτουρκικών πολέμων του 19ου αιώνα.

Το 1828-29 έχουμε την αναγκαστική έξοδο των Ελλήνων Ποντίων από την πατρογονική τους γη και την εγκατάστασή τους στην περιοχή της Τσάλκας.

Ένα δεύτερο κύμα εξόδου ήταν στο Καρς του Νότιου Καυκάσου, στην Αμπχαζία, Ατζαρία αλλά και στη Νότια Ρωσία μετά το 1878.

Παραλία με φοίνικες στο Βατούμ

Εκεί βρήκαν μια νέα πατρίδα στο Σοχούμ, την αρχαία Διοσκουριάδα, στο Βατούμ, που το όνομά του πιθανόν να προέρχεται από το «βαθύς λιμνή» της αρχαίας ελληνικής, στις πόλεις Ροστόβ, Ταϊγάν, Νοβοροσίσκ, Βλαδικαφκάς, Πιατιγκόρσκ, κ.λπ..

Η πόλη Βλαδικαφκάς

Επιδόθηκαν στη γεωργία και κυρίως στο εμπόριο, στη ναυτιλία και τη βιομηχανία. Οι Έλληνες έμποροι έγιναν γνωστοί ως «βασιλείς των σιτηρών», επειδή κατάφεραν να πάρουν στα χέρια τους το ανάλογο εμπόριο, οργώνοντας τη Μαύρη Θάλασσα με τα καράβια τους φορτωμένα σιτάρι. Δεν παραμέλησαν ποτέ το χρέος τους προς το έθνος, ενισχύοντας κάθε φορά τους αγώνες του από τα κέρδη τους.

Πλατεία με συντριβάνι στο
Πατιγκόρσκ

Το Εοντουκί στο Β. Καύκασο

Ένας επίσης μεγάλος αριθμός, 195.000 άτομα, εγκατέλειψαν την περιοχή του ανατολικού Πόντου μετά την αποχώρηση του ρωσικού στρατού από την Τραπεζούντα το 1918, για να γλιτώσουν από τη γενοκτονία που ετοίμαζαν οι Τούρκοι.

Έτσι, με τις διαδοχικές, αναγκαστικές μεταναστεύσεις, διογκώθηκε η ομογένεια

στη Ρωσία, αλλά ερημώθηκαν οι προαιώνιες μικρασιατικές εστίες του ελληνισμού.

Σύμφωνα με επίσημα στοιχεία, οι Έλληνες της Ρωσίας, ξεπερνούσαν τις 700.000 το 1918, ενώ ο μαθητικός πληθυσμός τις 50.000. Οι ελληνικές κοινότητες συντηρούσαν με δικά τους έξοδα τα ιδιόκτητα σχολεία και τις σχολές τους, στα οποία συνήθως

Ποντιακή οικογένεια με τις παλαιότερες, χαρακτηριστικές φορεσιές

δίδασκαν Ελληνίδες και Έλληνες εκπαιδευτικοί όλων των βαθμίδων. Ακόμη, διατηρούσαν ελληνορθόδοξες εκκλησίες που είχαν χτιστεί με τις δωρεές των πιο πλουσίων.

Απόφοιτοι της ελληνικής Τεχνικής Σχολής του Βατούμ

Οικογένεια από τη Μικρά Ασία

Ελληνική εκκλησία

Σπουδάστριες και σπουδαστές σε αναμνηστική φωτογραφία

Ελληνικό σχολείο

Τελειόφοιτες της Οικοκυρικής Σχολής στο Ρουσταβί

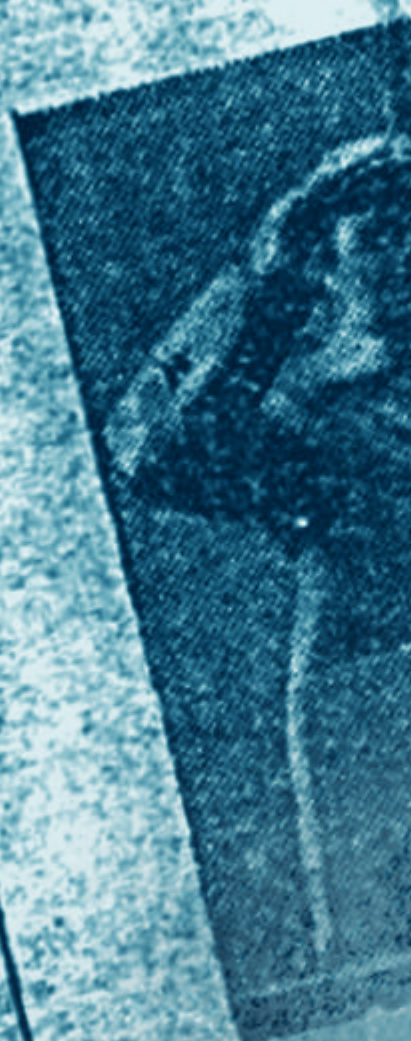
Σπουδαστές και καθηγητές της Σχολής Καλών Τεχνών

ΓΙΒΝΑ
 ΚΕ ΤΥ ΜΑΡΙΟΥΠΟΛΙΤΙΚΥ ΓΟΥΚΟΜ ΤΥ Κ. Π. (ΜΠ.) Υ
 ΤΡΙΣ ΜΕΡΕΣ — ΤΙΜΙ 5 ΚΑΠ.

ΣΒΟΤΚΑ

ΙΛΟΓΑ ΠΑΙ ΤΟ ΑΛΕΤΡΙΖ-
 ΜΟ ΠΑΡΙΑ ΣΤΑ ΚΟΛΧΟ-
 ΖΙΑ ΤΥ ΜΙΚΡΥ-ΓΙΑ ΥΙΣΟΛΙ-
 ΚΥ ΜΤΣ ΣΤΙΣ 1/1-34

Κολχόζια	Πλάνο σε γα	Αλέτριση σε γα	% % τίς εκτέλεσε
1. «Κρ. Ζεζτά»	133	13	9,8
2. «Σεμίνα»	133	—	—
3. «Κομιντέρν»	133	5	20%
4. «Πετρόβικια»	250	14	1,5
5. «Εμπρός»	135	14	10,6
6. «Κολχόζιακο-τρούτα»	84	—	—
7. «8 το Μάρτι»	200	—	—
8. «Κράνι-Παρτίζάν»	180	—	—
9. «Τ. Τ. Ζ.»	200	—	—
10. «Υτάρνεκ»	80	54	90
11. «Κοσιόρ»	270	25	10
Κο. Νίβα»	250	—	—
Κο. Νίβα»	85	—	—
Κο. Νίβα»	125	—	5,7

Σ. ΠΟΝΓΑΕΤΣ

Η ΠΡΟΤΟΜΑΓΙΑ ΣΤΙ ΜΟ

Ι. ΣΣ. ΣΤΑΛΙΝ, ΚΑΛΙΝΙΝ, ΖΖΤΑΝΟΒ, Μ. ΓΟ
ΝΙΚΗ Π ΣΤΙΝ ΤΡΙΜΠΟΝΑ ΤΟ ΜΑΒΨΟΛΕΙ

6. 20^{ος} αιώνας

ΥΤΖΑ ΣΤΝΙΚΙ ΤΥ ΠΑΦΑΝΤ ΤΙΣ
ΚΡΕΤ Π
Ιστερα απ' αυτό...

Κατά τον 20^ο αιώνα, η μετανάστευση άλλαξε κατεύθυνση και χαρακτήρα. Τη δεκαετία του 1920 και του 1930, περίπου 70.000 Έλληνες των βορειοανατολικών παραλίων αναγκάστηκαν να καταφύγουν στην Ελλάδα, λόγω των συνεπειών του εμφύλιου πολέμου που ξέσπασε στη Ρωσία ανάμεσα

στους Μπολσεβίκους και στις αντίπαλες δυνάμεις, καθώς και των διώξεων της σταλινικής περιόδου που ακολούθησε.

Την ίδια εποχή πολλοί από τους Έλληνες της Σοβιετικής Ένωσης κρίθηκαν «αντιδραστικά στοιχεία» και εξορίστηκαν στα βάθη της Ασίας.

Η εφημερίδα ΚΟΛΕΚΤΙΒΙΣΤΗΣ που εκδιδόταν στη Μαριούπολη το διάστημα 1930-37

Πολλοί κατέφυγαν στην Ελλάδα με μόνη εξαίρεση στα μέσα του αιώνα, όταν πολλά μέλη του ΕΑΜ κατέφυγαν στην ΕΣΣΔ, μετά την ήττα των αριστερών στον ελληνικό εμφύλιο.

Για ένα σύντομο διάστημα, αμέσως μετά την επανάσταση, οι ελληνικές κοινότητες, όπως άλλωστε όλοι οι λαοί και οι εθνότητες της Ε.Σ.Σ.Δ. την

περίοδο του Λένιν, είχαν την ευκαιρία να εκφράσουν την ιδιαίτερη πολιτισμική και γλωσσική ταυτότητά τους. Στην εικοσαετία 1917-37, αναπτύχθηκε η ελληνόγλωσση λογοτεχνία και εκδόθηκε μεγάλος αριθμός βιβλίων στην ελληνική και ποντιακή γλώσσα, εφημερίδες και περιοδικά. Ιδρύθηκαν βιβλιοθήκες, θέατρα και πολιτιστικές λέσχες.

Μετά ήρθαν τα δύσκολα χρόνια, όταν οι Έλληνες είδαν τις περιουσίες τους να χάνονται, τις εκκλησίες και τα σχολεία τους να κλείνουν και τη ζωή τους να κρέμεται από μια κλωστή. Όπως και οι άλλοι κάτοικοι της περιοχής, διχάστηκαν ανάμεσα στα αντίπαλα στρατόπεδα, με αποτέλεσμα να υποφέρουν όλοι τους. Πολλοί δεν γύρισαν ποτέ από την εξορία του Καζακστάν και της Σιβηρίας.

Και όμως οι Έλληνες πάντα μοιράστηκαν τις τύχες της νέας πατρίδας τους. Πήραν μέρος στους πολέμους και πολέμησαν με ανδρεία. Πολλοί από αυτούς παρασημοφορήθηκαν για τον πατριωτισμό τους.

Στρατιώτες και ήρωες

Όσοι επέζησαν, συνέχισαν τη ζωή τους, βρίσκοντας παρηγοριά στις ίδιες αιώνιες αξίες με τις οποίες πορεύτηκαν όλα τα χρόνια: την πίστη και τη γλώσσα τους, τις παραδόσεις και την οικογενειακή ζωή, τις καθημερινές και επαγγελματικές ασχολίες και τις κοινωνικές τους εκδηλώσεις, τις γιορτές και τα πανηγύρια τους.

Οι φωτογραφίες που ακολουθούν δίδουν μερικές εντυπώσεις από την καθημερινή τους ζωή και από τον πολιτισμό τους.

Κάπου στη Γεωργία στα μέσα του 20ου.
Το μαντίλι στο κεφάλι της γιαγιάς
έρχεται από το παρελθόν

Μια χαρακτηριστική τάξη σε ελληνικό σχολείο

Τα παιδιά μαθαίνουν γράμματα. Τα μέσα λιγοστά. Οι δάσκαλοι ακούραστοι στο καθήκον

Προσκλητήριο γάμου από το Νικολαΐ και τη Μαρία

Η νύφη βγαίνει από το πατρικό της σπίτι

Στις διάφορες εκδηλώσεις άντρες και γυναίκες διασκεδάζουν με μουσικά συγκροτήματα φτιαγμένα από τους ίδιους

Λαϊκοί οργανοπαίκτες σε πανηγύρι

Η κατασκευή ποντιακής λύρας είναι εξαιρετικά λεπτή υπόθεση. Στον Καύκασο όμως είναι χαρά για όποιον έχει την ικανότητα να την κατασκευάζει

Οι πόντιοι είναι ξακουστοί και για την κατασκευή της λύρας, αλλά και για το παίξιμό της. Να ένας Πόντιος λυράρης

Ένας κεραμίστας ψήνει τα δημιουργήματά του και στη συνέχεια τα ζωγραφίζει

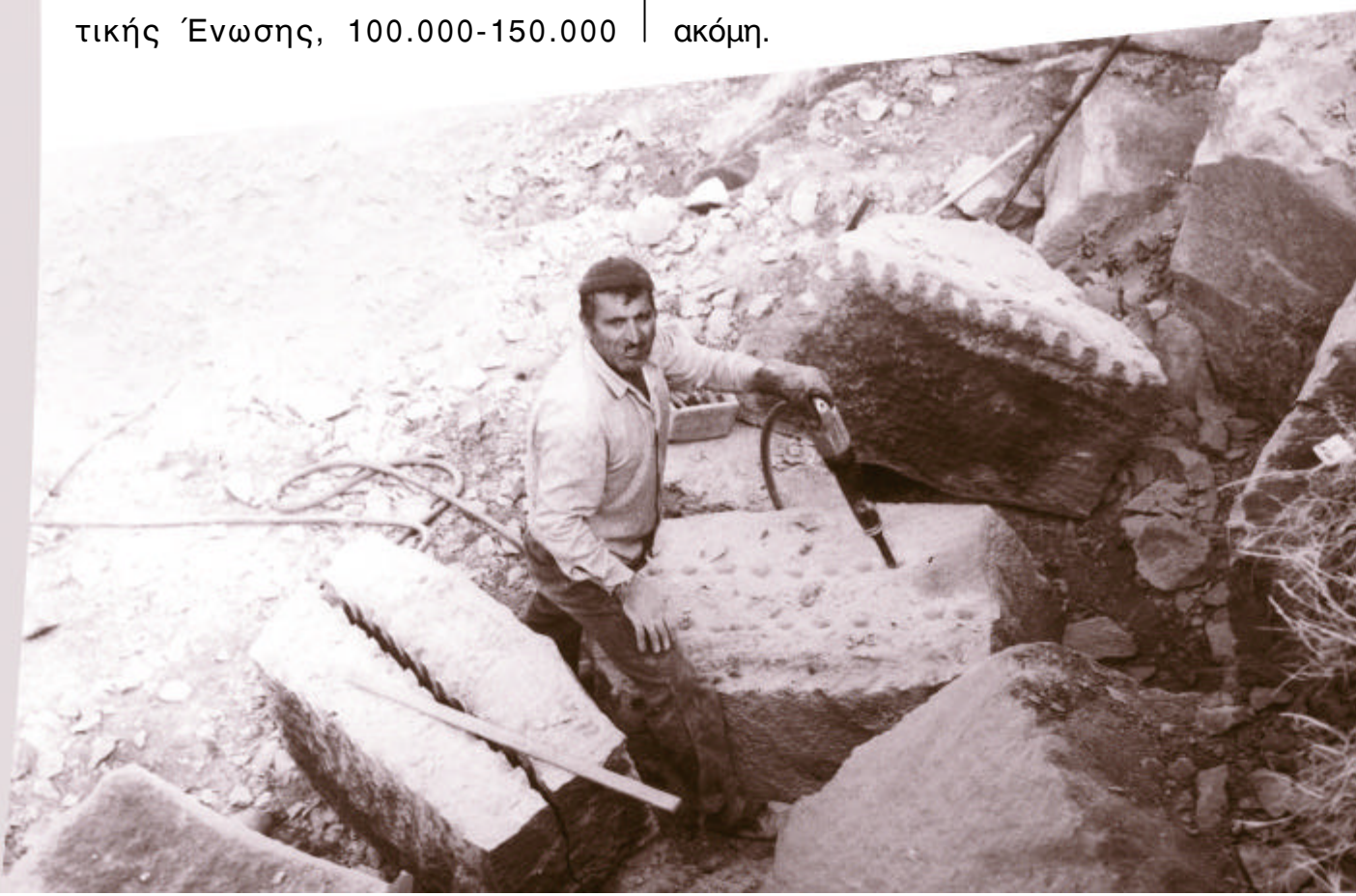
7. Το ρεύμα προς την Ελλάδα

Το ρεύμα προς την Ελλάδα εμφανίστηκε ξανά το 1965 με την «παλιννόστηση» μερικών χιλιάδων από τη σοβιετική εξορία. Και από το 1989, μετά την κατάλυση της ΕΣΣΔ, με τις γνωστές πολιτικές και οικονομικές συνέπειες, παρατηρήθηκε μια άτακτη και μαζική φυγή από τις πατρογονικές εστίες, προς αναζήτηση μιας καλύτερης ζωής.

Υπολογίζεται ότι από τους 400.000-500.000 Έλληνες της πρώην Σοβιετικής Ένωσης, 100.000-150.000

άτομα έχουν μεταναστεύσει στην Ελλάδα. Οι συνθήκες που βρήκαν στην Ελλάδα πατρίδα δεν ήταν πάντα οι καλύτερες. Πολλοί από αυτούς αναγκάστηκαν να κάνουν όποια δουλειά εύρισκαν, συνήθως χειρωνακτική, για να τα βγάλουν πέρα.

Μερικοί κατάφεραν να σταθούν στα πόδια τους, παρά τις πολλές και μεγάλες δυσκολίες. Άλλοι προσπαθούν ακόμη.

Η σταδιακή φιλελευθεροποίηση της δεκαετίας του '80 και, κυρίως, του '90 είχε στόχο την αποκατάσταση των δικαιωμάτων των κατατρεγμένων λαών της ΕΣΣΔ.

Σήμερα, όσοι Έλληνες και Ελληνίδες παραμένουν στις χώρες γύρω από την Μαύρη Θάλασσα, παρά τις συχνά απελπιστικές συνθήκες, επιμένουν να λειτουργούν ως νέοι Ακρίτες του Ελληνισμού.

Έχουν δραστηριοποιηθεί με κάθε τρόπο, προσπαθώντας να ξαναστήσουν μια ανθρώπινη ζωή, παραμένοντας πάντα πιστοί στις παραδόσεις τους και στην ελληνική γλώσσα.

Η τελευταία έχει αποκτήσει πάλι γόητρο ανάμεσα στη νέα γενιά, όχι μόνο των Ελλήνων, αλλά και των άλλων λαών της περιοχής.

Οι Έλληνες ανασκουμπώθηκαν και πάλι. Άνοιξαν τα σχολεία όπου ξανακούστηκε η γλώσσα τους, ξανάφτια-

ξαν τις εκκλησίες τους, ανανέωσαν τους δεσμούς με τον πολιτισμό τους και με την Ελλάδα, η οποία προσπαθεί να τους συμπαρασταθεί στο νέο αγώνα τους.

Η ελληνική παιδεία και γλώσσα γνωρίζουν νέα άνθηση. Τα σχολεία εξοπλίζονται και οι δάσκαλοι επιμορφώνονται. Οι πολιτιστικοί σύλλογοι ξαναδίνουν έντονο παρόν στην καθημερινή ζωή της κοινότητας.

Το θρησκευτικό συναίσθημα είναι πολύ αναπτυγμένο στους κατοίκους της Μαύρης Θάλασσας. Για πάρα πολλά χρόνια η ορθόδοξη πίστη τους ήταν ο συνεκτικός κρίκος όλων των Ελλήνων. Η παρουσία πολλών εκκλησιών το αποδεικνύει περίτρανα.

Οι φωτογραφίες που ακολουθούν δίδουν μερικά στιγμιότυπα από τη σύγχρονη ζωή των Ελλήνων στη Μαύρη Θάλασσα και από τις σχέσεις τους με την Ελλάδα.

Ο χορός είναι έκφραση ψυχής και αισθημάτων. Οι άνθρωποι με το χορό εκτονώνονται και διασκεδάζουν φορώντας τις πανέμορφες παραδοσιακές φορεσιές τους

Οι πιστοί εκκλησιάζονται κάθε κυριακή.
Έξω από την εκκλησία, μια Κυριακή πρωί

Οι πιστοί παρακολουθούν με κατάνυξη τη θεία λειτουργία

Εικόνες από τη λαϊκή αγορά των Ποντίων στη Θεσσαλονίκη

Εικόνες από τη λαϊκή αγορά των Ποντίων στη Θεσσαλονίκη

Από τη θεατρική παράσταση «Ο Τζιτζικας και το μυρμήγκι» από σχολείο του Συνδέσμου Ελληνικών Κοινοτήτων Ουκρανίας, που συμμετείχε στο 1ο Φεστιβάλ Ομογενειακού Μαθητικού Θεάτρου, 26-30 Ιουνίου 1998 στο Πανεπιστήμιο Κρήτης

Σκηνή από τη θεατρική παράσταση του ελληνικού σχολείου Σταυρούπολης της Ρωσίας «Ο Κολοκοτρώνης: εικόνες από τη ζωή του», στο 3ο Φεστιβάλ Ομογενειακού Μαθητικού Θεάτρου - Ιούλιος 2000 στο Πανεπιστήμιο Κρήτης

Σκηνή από τη θεατρική παράσταση του Παιδικού Θεάτρου «Ρωμισούνη» από το Ρουσάβι της Γεωργίας «Η κόρη του μυλωνά» κατά τη διάρκεια του 4ου Φεστιβάλ Ομογενειακού Μαθητικού Θεάτρου 2-7 Ιουλίου 2001 στο Πανεπιστήμιο Κρήτης

Σκηνή από τη θεατρική παράσταση της θεατρικής ομάδας «Ελπίδα» από την Ελληνική Κοινότητα Οδησσού, που συμμετείχε με το έργο «Η Σταχτοπούτα» στο 5ο Φεστιβάλ Ομογενειακού Μαθητικού Θεάτρου, που πραγματοποιήθηκε στο Πανεπιστήμιο Κρήτης από 13-18 Ιουλίου 2003

Σκηνή από την παράσταση του σχολείου Μέσης Εκπαίδευσης Νο 44 από την Τιφλίδα της Γεωργίας, «Το μήλο της έριδας» που συμμετείχε στο 6ο Φεστιβάλ Ομογενειακού Μαθητικού Θεάτρου, που πραγματοποιήθηκε στο Πανεπιστήμιο Κρήτης από 18 έως 25 Ιουνίου 2004

Σκηνή από τη θεατρική παράσταση οι θεοί του Ολύμπου του σχολείου Belgorod από την Κριμαία της Ουκρανίας που συμμετείχε στο 6ο Φεστιβάλ Ομογενειακού Μαθητικού Θεάτρου που πραγματοποιήθηκε στο Πανεπιστήμιο Κρήτης από 18 έως 25 Ιουνίου 2004

Διδασκαλία στα πλαίσια του προγράμματος μετεκπαίδευσης για ομογενείς και αλλογενείς εκπαιδευτικούς από τις παρευξείνιες χώρες και τον Καναδά (Μάρτιος-Ιούλιος 2003)

Εκπαιδευτική εκδρομή στη Μονή Αρκαδίου στα πλαίσια του ίδιου προγράμματος μετεκπαίδευσης 2003

Βιβλιογραφία

- Αγγελίδης Σ. (1996), Ιστορία των Ελλήνων Νιέζιν και Ουκρανίας. Θεσσαλονίκη.
- Αγζίδης Β. (1990), Ποντιακός Ελληνισμός, από τη γενοκτονία και το σταλινισμό στην περεστρόικα. Θεσσαλονίκη: Αφοί Κυριακίδη.
- Αγζίδης Β. (1997), Παρευξείνιος Διασπορά. Θεσσαλονίκη: Αφοί Κυριακίδη.
- Αγζίδης Β. (2000), Η Σοβιετική Πολιτική Εθνοκτονίας προς την Ελληνική Μειονότητα. Στο: Η διασπορά του Ποντιακού Ελληνισμού. BrunEAU M. (διευθ.). Αθήνα: Ηρόδοτος.
- Αποστολίδης Δ. (1935), Ιστορία του Ελληνισμού του Πόντου. Θεσσαλονίκη.
- Βακαλόπουλος Α. Ο Μέγας Πέτρος και οι Έλληνες. Ιστορία του Ελληνικού Έθνους. Αθήνα: Εκδοτική Αθηνών.
- Βακαλόπουλος Κ. (1992), Νεοελληνική ιστορία 1204-1940. Θεσσαλονίκη: Αφοί Κυριακίδη
- Brown F. (1890), Οι Έλληνες της Μαριούπολης. τόμος. 1
- Εγκυκλοπαίδεια του Ποντιακού Ελληνισμού (1991), Τόμος 1ος. Θεσσαλονίκη: Μαλλιάρης-Παιδεία.
- Ευαγγελίδης Τ. (1930), Η παιδεία επί Τουρκοκρατίας - σχολεία Ρωσίας. τόμος 2ος. Αθήνα.
- Ιωαννίδης Ν. (1991), Οι Έλληνες της Αμπχαζίας. Σοχούμ (Ρωσικά).
- Καλτσιδής Ι. (1963), Ο Ελληνισμός του Καυκάσου και οι περιπέτειές του. Θεσσαλονίκη: Κέντρο Μικρασιατικών Σπουδών
- Κεσίδης Θ. (1996), Η ιστορική πορεία των Ελληνοποντίων, το εθνικό ζήτημα και το μέλλον των μικρών εθνών στην πρώην Σοβιετική Ένωση. Θεσσαλονίκη-Αθήνα: Αφοί Κυριακίδη.
- Κορομηλά Μ. (1991), Οι Έλληνες στη Μαύρη Θάλασσα από την εποχή του χαλκού ως τις αρχές του 20ού αιώνα. εκδ. Πολιτιστική Εταιρεία «Πανόραμα».
- Ποπόφ Γ. & Ματσουκάτοφ Ι. (1991), Για τα προβλήματα των Ελλήνων που ζουν στην περιοχή της Ρωσικής Δημοκρατίας, Ελλοπία, 7.
- Σοκολιούκ Β. (1990), Μια μαρτυρική Οδύσσεια. Η μοίρα ενός λαού και της λογοτεχνίας του. Διαβάζω, 235, Αθήνα 21/3/1990.
- Σολτζενίτσιν Α. (1974), Αρχιπέλαγος Γκουλάγκ. Αθήνα.
- Στράβων (1852), Γεωγραφικά, Βιβλίο 12. Εκδ.Λειψίας.
- Φωτιάδης Κ. Ο ελληνισμός και η ελληνική παιδεία στην πρώην Σοβιετική Ένωση.
- Φωτιάδης Κ. (1998), Οι εξισλαμισμοί της Μικράς Ασίας και οι κρυπτοχριστιανοί του Πόντου. Θεσσαλονίκη.
- Φωτιάδης Κ. (1990), Ο Ελληνισμός της Κριμαίας. Μαριούπολη, δικαίωμα στη μνήμη. Αθήνα: Ηρόδοτος.

Φωτιάδης Κ. (1990), Οι Έλληνες της Κριμαίας. Αθήνα: Κέντρο Ποντιακών Μελετών.

Φωτιάδης Κ. (1991), Ο Ελληνισμός της Σοβιετικής Ένωσης τον 20ό αιώνα. Στο: Ο Ποντιακός Ελληνισμός της τέως Σοβιετικής Ένωσης. Θεσσαλονίκη.

Φωτιάδης Κ. (1994), Οι Έλληνες της Ρωσίας. Στο: Εφημ. Καθημερινή (26/6/1994), σελ. 36.

Φωτιάδης Κ. (1999), Ο Ελληνισμός της Ρωσίας και της Σοβιετικής Ένωσης. Αθήνα: Ηρόδοτος.

Χασιώτης Ι., Ξανθοπούλου Α. & Αγζίδης Β. (1997), Οι Έλληνες της Ρωσίας και της Σοβιετικής Ένωσης: Μετοικεσίες και εκτοπισμοί, οργάνωση και ιδεολογία. Θεσσαλονίκη: University Studio Press.

Χατζηπαναγιωτίδη Α. & Τσιλιπάκου-Μακρή Μ. (1999), Η ελληνόγλωσση παιδεία στο εξωτερικό - παρευξείνιες χώρες. Ημερίδα ΕΔΙΑΜΜΕ, Ρέθυμνο.

Εφημερίδες

Καθημερινή, Ο ελληνισμός της Οδησσού. Αφιέρωμα, 21/3/1993, 20/8/1995.

Κολεχτιβιστής, 21/1/1931.

Νέα της Μόσχας, Μάιος 1990, σελ. 41,21-Μάιος 1989, σελ. 16.

